

Аннотация

Анализируются истоки и развитие евразийства и неоевразийства как идеологических концепций развития России XX – нач. XXI ст.

Ключевые слова: евразийство, неоевразийство, идеология, Россия.

Annotation

Examines the origins and development of Eurasianism and the neo-Eurasian nature consists of the ideological concepts of development of Russia in the twentieth and beginning of XXI century Keywords: *Eurasianism, neo-Eurasianism, ideology, Russia.*

УДК 94(=414)(73)«20»

Олена Петраускас
(Київ)

АФРОАМЕРИКАНЦІ В США НА ПОЧАТКУ XXI СТ. (ДО 50-РІЧЧЯ РІВНОСТІ)

Робиться спроба оцінити реальний рівень розв'язання расової проблеми в американському суспільстві на поч. XXI ст. та значення політики уряду США в даному напрямку на основі співставлення сучасних показників соціально-економічного становища афроамериканців із вимогами лідерів Руху за права темношкірих 60-х років XX ст.

Ключові слова: афроамериканці, США, расові відносини, дискримінація, Закон про громадянські права 1964.

Актуальність поставленої у дослідженні проблеми обумовлена загостренням міжетнічних, міжрасових суперечностей в сучасному світі та з огляду на накопичений досвід у їх розв'язанні. Аналіз цього досвіду може відіграти позитивну роль у вирішенні гострих проблем сьогодення. В статті здійснюється спроба порівняти сучасні показники соціально-економічного положення афроамериканського населення у найбільш дискримінованих сферах життя (політична активність, соціальна мобільність, освіта, працевлаштування та головні соціальні проблеми темношкірого населення – бідність та безробіття), із даними 60-х років XX століття. При цьому варто враховувати, що з часу втілення основоположних законодавчих ініціатив у подоланні расової дискримінації вже минуло 50 років. А це дає нам підстави простежити реальні досягнення руху афроамериканців за громадянські права, завдяки новим для Америки політичним підходам у расовому питанні (т.з. «позитивна дискримінація»).

В липні 2014 р. Америка святкувала ювілей події, що стала вершиною досягнень руху за громадянські права в американській історії. У 1964 р. Президент Ліндон Джонсон підписав Закон про громадянські права (Civil Rights Act of 1964). Цей законодавчий акт забороняв дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, статі чи національного походження у різних аспектах суспільно-політичного життя. Він недозволяв висування нерівноправних вимог в процесі реєстрації виборців та расову сегрегацію в школах, на робочих місцях і на підприємствах, що обслуговують широку громадськість. Ця заборона мала, нарешті, допомогти темношкірим американцям досягти реальної повноправності з білими у відповідності до базових демократичних принципів, закладених у Конституції [1].

Епохальність закону 1964 р. яскраво ілюструє промова першого темношкірого Президента Барака Обами з нагоди ювілею його прийняття. В ній очільник Білого Дому акцентував увагу на вагомості документу задля остаточного окреслення американської національної ідентичності. Президент зазначив, що закон про громадянські права «трансформував саме поняття демократії, рівності та справедливості, нове концептуальне розуміння яких сприймали прийдешні покоління» [2].

Основою джерельної бази дослідження стали документи Бюро перепису населення США, зокрема, окремий ювілейний звіт-аналіз динаміки популяції представників етнічних меншин країни та їх соціально-економічного положення за різними показниками станом на 2011 – 2014 рр. (у порівнянні з 1960 – 1974 рр.) [3]. Американську історіографію проблематики склали праці науковців Центру міських та столичних досліджень Брукінгського науково-дослідного інституту [4], аналітичні статті журналу «The Times», присвяченого ювілею з дня Маршу на Вашингтон [5] та низка ґрунтовних праць і статей, розташованих в електронній дослідницькій бібліотеці Questia Online Library [6]. Проблема становища темношкірого населення піднімалась також і російськими дослідниками в контексті політичної та етнічної історії США. В першу чергу, слід зосередитися на працях російських науковців із Центру внутрішньополітичних досліджень Інституту США та

Канади РАН (Люттов А.А., Травкіна Н.М.) [7]. В українській історичній науці афроамериканська проблематика поки що не знайшла належного висвітлення.

Попри дійсно вагоме значення Закону про громадянські права 1964 р., саме його прийняття не здатне було кардинально змінити становище американського темношкірого населення. Більш за те, цей закон не був першою спробою подолати дискримінацію афроамериканців. Ще 14-та (1868) та 15-та (1870) поправки до Конституції надавали афроамериканцям основні громадянські права. [8] Проте, задля їх реалізації знадобилось ще ціле століття боротьби за право бути повноцінною та рівноправною частиною американського суспільства.

Кульмінацією протидії став ненасильницький рух опору 50 – 60-х років ХХ ст. Саме тоді і були сформульовані основні проблеми та завдання у досягненні справжньої повноправності темношкірого населення. Їх квінтесенцією стала промова Мартіна Лютера Кінга 1963 р. під назвою «В мене є мрія...», в який він чітко окреслив напрямки виправлення історичної несправедливості через надання рівних публічних, професійних, представницьких, освітніх та економічних прав і можливостей, а також подолання головної проблеми афроамериканців – бідності [9]. Значення цієї промови важко переоцінити. Адже для більшості афроамериканців ці завдання навіть не стояли на порядку денному. За оцінкою відомого афроамериканського активіста та музиканта Генрі Белафонте: «ми дійсно не думали про спільну з білими американську мрію, допоки Мартін Лютер Кінг не озвучив цю можливість. ... досягнення чорними посад у владі та сфері управління, так само як стати частиною американського суспільства, було для нас неможливим» [10].

Поштовхом до подальшого розвитку антидискримінаційного законодавства стало вбивство Мартіна Лютера Кінга у 1968 р. Ця подія викликала хвилю масових громадських виступів з провідною ідеєю продовження юридичного закріплення прав афроамериканців. Наслідком цих подій стало підписання у 1968 р. президентом Ліндоном Джонсоном другого Закону про громадянські права (Civil Rights Act of 1968), більш відомого як Fair Housing Act [11], що поглиблював та розширював попередній. Новий закон закріплював за всіма громадянами США рівні можливості в питанні придбання житла, незалежно від раси, кольору шкіри, релігії або національного походження. Це забороняло безпідставну відмову афроамериканцям у придбанні або винайманні житла поза межами Півдня [11].

Проте, результати боротьби 50 – 60-х рр. ХХ ст. темношкірого населення за права, втілені у двох послідовних законах не давали однозначних підстав до вирішення проблеми бідних верств афроамериканців [9]. Попри значний суспільний скепсис вже впродовж 1970-х рр. почали простежуватись перші позитивні зрушення. На наш погляд, вони стали не лише і не стільки наслідками прийнятих законів, скільки результатами послідовної реалізації урядами США політики, що отримала назву «позитивна дискримінація». Під нею розуміється система заходів з надання переважних прав та привілеїв для афроамериканського населення, застосовуваних з метою створення статистичної рівності у посадах, освіті, доходах. Така політика була зумовлена насамперед нагальною потребою реального втілення в життя прийнятих законів, з огляду на що американське суспільство погодилося поступитися базовим для демократії принципом рівності всіх людей незалежно від раси [12].

Одним з інструментів політики «позитивної дискримінацій» в той час було встановлення расових квот, які почали масово впроваджуватись у 1970-х роках органами виконавчої влади, зокрема Міністерством праці США переважно у сферах державного представництва, трудової зайнятості та доступу до вищої освіти [13]. Вони визначали кількісні вимоги до найму працівників, преференції для абітурієнтів та питому присутність у апараті державної влади представників певної етнічної або національної меншини [14]. Метою даного засобу було подолання расової нерівності по відношенню до раніше дискримінованих груп.

Широкого поширення застосування расових квот як конкретно спрямованого політичного інструменту уряду по відношенню до афроамериканців у США набуло протягом 1970-х років – про що свідчать численні судові процеси та окремі урядові програми [15, с. 242 – 244]. Спочатку квоти почали впроваджуватись у трудовій сфері. Так, на вимогу міністра трудової політики Джорджа П. Шульца в адміністрації президента Річарда Ніксона (1969 – 1974) було дозволено певній кількості афроамериканських працівників вступати до будівельних профспілок [15, с. 242 – 244]. А в 1974 році, Міністерство юстиції та Об'єднана профспілка Сталеливарників Америки уклали угоду про запровадження квотної програми всередині об'єднання. Поступово приватні компанії почали самостійне запровадження квот, особливо після розгляду справи Верховним судом США «Griggs v. Duke Power Company» («Гріггс проти Дюк Паур Компані»). За рішенням

суду, окремі тести та процедури для найму працівників у різних приватних підприємствах були заборонені [15, с. 242 – 244]. Зміни поширились також і на силові структури. У 1973 р. Федеральний суд постановив, що половину нових працівників департаменту поліції міста Бриджпорт (Bridgerport, штат Коннектикут) повинні складати темношкірі [15, с. 245].

«Позитивна дискримінація» залишалась предметом розгляду численних судових справ впродовж останніх років ХХ – поч. ХХІ ст., і не раз була розглянута на предмет відповідності Конституції. Остаточо це питання було вирішене у 2003 році, коли Верховний суд США постановив, що приналежність до певної раси може братися до уваги при прийнятті осіб до навчальних закладів, проте це не є обов'язковою умовою [16].

Попри позитивне значення у вирішенні проблеми положення афроамериканців, практика позитивної дискримінації додає міжрасовим взаєминам у США нових проблем. Серед соціологів існує думка, що такі квоти самі по собі є формою расової дискримінації і тому абсолютна ефективність цього політичного засобу є спірною [14]. Проте, саме політика квот, на наш погляд, забезпечила зміни у соціальному становищі афроамериканців. Найбільш виразні і позитивні зміни мали місце у сфері освіти. Надання рівних можливостей в освіті було однією із найважливіших вимог руху за рівні права, адже саме освітній рівень має значний вплив на економічний добробут населення.

За останні 50 років найсуттєвіше зросла кількість темношкірих учнів на дошкільному рівні та рівні середньої освіти. Так кількість учнів у дитячих садках збільшилась більше ніж у 2 рази, а кількість учнів середньої школи – на 41,7 %. При цьому кількість темношкірих учнів у початкових класах – збільшилась лише на 6,5% [17].

В американських дослідженнях останніх 14 років зазначається, що сучасне афроамериканське середовище характеризується високим показником залучення дітей до навчання у садочках в дуже ранньому віці. Вчені пояснюють цю особливість економічними факторами. Доходи афроамериканських батьків загалом є нижчими за білих. Доступ до більш високооплачуваної праці дає останнім можливість утримувати родину за рахунок лише одного члена сім'ї. Напротивагу, афроамериканські жінки вимушені працювати нарівні із чоловіками, щоб мати здатність утримувати родину. Міністерство праці США у дослідженні 2008 р. зазначало, що 78 % афроамериканських матерів працювали поза межами свого господарства [18]. Брак фінансів та вільного часу змушують темношкірих батьків віддавати дітей переважно у бюджетний дитячий садок в дуже ранньому віці, навіть якщо дитина ще не достатньо для цього підготовлена [18].

Найбільш показовими є позитивні зміни у кількості темношкірих студентів коледжів та ВНЗ. Для навчальних закладів першого типу чисельність збільшилася у 10 разів в порівнянні з 1964 р. Кількість афроамериканців, які закінчили мінімум 4 роки навчання у ВНЗ, зросла у 8,5 разів (тобто, четверо з п'яти мали диплом бакалавра). Кількість афроамериканців, які отримали повну вищу освіту збільшився у порівнянні з 1964 р. у 14 разів. Якщо у 1964 р. лише один афроамериканець з 25-ти міг отримати диплом, то у 2012 р. – кожен 5-й [17]. У 2009 – 2014 рр. із всього населення США старшого за 25 років частка громадяни із рівнем бакалавра або вищим становила 28 %. За расовим показником в цьому критерії афроамериканці займають другу після білих позицію – 17,7 % [17].

Збільшення кількості освічених афроамериканців впливало на показник середньостатистичних доходів чорношкірої родини на місяць, а отже, і на рівень добробуту. У 1964 р. цей показник складав \$ 24,840, а вже у 2012 році – \$ 40,517 на сім'ю [19].

Станом на поч. ХХІ ст. було зареєстровано 16 мільйонів працюючих афроамериканців віком від 16 років (не враховуючи військових службовців). Показник для чоловіків є вищий за жіночий: 66 % та 63 % відповідно. Разом вони становлять 12 % працездатного населення США. Водночас, чисельність безробітних афроамериканців на той час становила 9 % [19].

У середині ХХ ст. 80 % афроамериканського населення компактно проживало у Південних штатах [4]. Після Другої світової війни відбулася зміна економічної ситуації в країні внаслідок пришвидшення науково-технічного прогресу. Це спричинило масову міграцію темношкірих переважно у північно-східні та західний регіони з метою пошуку робочих місць та соціального забезпечення – т.зв. Велике переселення афроамериканців (кінець 1940-х – 1970-ті роки) [4].

Проте, в цілому міграційні можливості обмежувались дискримінацією по винайму житла, що навіть зумовило потребу додаткового більш вузькоспеціалізованого законодавчого Акту 1968 р. Зміна державної політики до афроамериканців після Руху за права та створення для них освітніх можливостей на Північному Сході та Заході посилила міграційні процеси [4]. Майже 50 % афроамериканців в останню третину ХХ ст. змінили місце постійного проживання [3].

Виїзд із Півдня до Північного-Сходу відбувався у досить ранньому віці, одразу після закінчення школи. Можна припустити, що метою було отримання якіснішої освіти, в той час доступною переважно у Північних штатах [5].

Поступова зміна впродовж останньої третини ХХ ст. внутрішньої ситуації у Південному регіоні – «приток мізків», розвиток ВНЗ, створення нових висококваліфікованих робочих місць та покращення умов життя у регіоні спонукали афроамериканців до повернення назад у Південні штати. Таким чином, виник зворотний процес Нової великої міграції 1970-х років до поч. ХХІ ст. [4]. Повернення афроамериканців назад переважно відбувалось у літньому віці (і більшість переселенців вже мала повну вищу освіту) [20]. Слід врахувати, що саме те покоління афроамериканців, чий вік старший за 40 років, першим скористалося освітніми можливостями, які були надані державою у рамках нової квотної політики. Цю думку підтверджують статистичні дані Національного Бюро з перепису США [5].

Отже, на поч. ХХІ ст. загальноамериканська цивілізаційна ознака – мобільність населення – поширилась і стала частиною менталітету темношкірих.

Більш вільною від впливу державної політики сферою, яка надає можливість оцінити прями наслідки для афроамериканської громади та для американського суспільства від Закону про громадянські права є ознака політичної активності. Чисельність афроамериканського населення за останні 50 років збільшилась удвічі, а питома вага серед всього населення країни – на 2,4 %. Відповідно збільшилась і кількість виборців, які впливали на політичний процес та були залучені до представницьких органів влади з метою захисту інтересів своєї меншини [3]. Афроамериканці відзначалися достатньо високою політичною активністю. На президентських виборах 1964 р., коли їм вперше було надане повноцінне право вільно обирати, участь у голосуванні взяли 58,5 % афроамериканських виборців (загальний показник по країні – майже 70 %), а на президентських виборах 2012 р., коли вдруге був обраний афроамериканець Барак Обама, голосували 62 % (показник вищий за загальний по країні – 56,5 %) [3].

Попри позитивні зрушення у політичній та освітній емансипації афроамериканського населення США інша ситуація склалась у такій важливій царині, як рівень добробуту темношкірих громадян. США претендують бути взірцем на світовій арені у боротьбі із соціальними проблемами, у тому числі й з бідністю. Проте, статистичні данні засвідчують наявні всередині країни невіршені проблеми. Станом на 1966 р. питома вага бідного населення в країні складала 14,7 %, а серед афроамериканців – 41,8 %. У 2012 р. цей показник становив відповідно 15 % та 27,2 %, а отже кількість малозабезпечених афроамериканців скоротилася на 35 % [3]. Проте, за рівнем бідності афроамериканці продовжують займати другу після індіанців позицію в США. 37 % з них складають діти молодше 18 років, а 26 % – люди непрацездатного віку. Характерно, що афроамериканські жінки є менш забезпеченими від чоловіків [3].

На погіршення соціально становища американського населення вплинула економічна криза 2007 – 2009 рр. На поч. ХХІ ст. загальне число американців, що жили на річні доходи нижче офіційного «індексу бідності» (22 тис. доларів на родину), досягло 43,6 млн. осіб, що стало найвищим за півстоліття, починаючи з 1959 [7]. Для афроамериканців цей показник склав 25,8 %. Тобто, кожен четвертий афроамериканець перебував за межею бідності [3]. Середній рівень безробіття у 2009 р склав 9,3 % [16]. Для білих цей показник становив 8,5 %, для афроамериканців – 14,8 %, що було зумовлено розривами у їх заробітній платі та посадових окладах [7].

У відповідності до завдань, що висувались борцями за права афроамериканців, найбільший ефект у подоланні расових проблем мала квотна політика уряду США, що дала змогу створити нові можливості для них. Впродовж останніх 50 років найбільш успішними та показовими стали досягнення в сфері освіти та соціальної мобільності. Рівень життя темношкірих та їх доходи підвищувався разом із загальнодержавним. Окрім цього, афроамериканці скористались можливістю активного волевиявлення та участі у політичних процесах у країні. Незважаючи на значні, позитивні зрушення, головні проблеми афроамериканського населення – бідність та безробіття не були подолані. Хоча кількість соціально незахищених темношкірих зменшилась більше, ніж на третину, вони продовжують займати першу позицію із всіх етнічних груп Америки за цими негативними показниками.

Саме економічна криза та виникаючі через неї зростання безробіття та погіршення матеріального добробуту сьогодні становлять головну загрозу для афроамериканського населення на шляху до підвищення їх соціального становища. З огляду на це, можна констатувати, що дискримінація афроамериканців не зникла, а лише перейшла у економічну площину. Прогрес у

поліпшенні соціально-економічного становища афроамериканців носить циклічний характер, залежний не лише від конкретної політики уряду, але й від загальної економічної ситуації в країні. Подальша доля соціального і матеріального становища афроамериканського населення в значній мірі буде залежати від ефективності загальнодержавних, а не спеціальних програм по боротьбі з соціальними проблемами, а також від його власних індивідуальних зусиль.

Джерела та література:

1. Transcript of Civil Rights Act (1964) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://goo.gl/2D8sE>.
2. Civil Rights Act hits 50th anniversary [Електронний ресурс] // Daily News. – 2014. – Режим доступу: <http://goo.gl/XnQiOI>.
3. Facts for Features: Special Edition 50th Anniversary of the Civil Rights Act: July 2 [Електронний ресурс] // United States Census Bureau. – 2014. – Режим доступу: <http://goo.gl/PUI5tR>.
4. Frey W. The New Great Migration: Black Americans' Return to the South, 1965 – 2000 [Електронний ресурс] / William H. Frey // Center on Urban and Metropolitan Policy of The Brookings Institution. – 2004. – Режим доступу: <http://goo.gl/PUI5tR>.
5. Migration by Race and Hispanic Origin: 1995 to 2000 [Електронний ресурс] // United States Census Bureau. – 2003. – Режим доступу: <http://goo.gl/26iX6F>.
6. African American History [Електронний ресурс] // Questia – Режим доступу: <http://goo.gl/SKqNl5>.
7. Травкина Н. Расовый вопрос в «пострасовом обществе» [Електронний ресурс] / Наталья Травкина // Россия и Америка в XXI веке. – 2011. – № 2. – Режим доступу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=292>.
8. The Constitution of the United States [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://goo.gl/bnGVv6>.
9. How Martin Luther King's 'I Have A Dream' Speech Changed The World. [Електронний ресурс] // The World Post. – 2013. – Режим доступу: <http://goo.gl/8qpRnr>.
10. One dream – 50th Anniversary of Martin Luther King Jr.'s I Have a Dream Speech [Електронний ресурс] // The Time. – 2013. – Режим доступу: <http://goo.gl/sPKEq7>.
11. Civil Rights Act of 1968 [Електронний ресурс] // Public Law 90-284, 82 Stat. 73. – 1968. – Режим доступу: <http://goo.gl/AClсxK>.
12. Affirmative Action [Електронний ресурс] // Encyclopedia Britannica. – 2013. – Режим доступу: <http://goo.gl/RDCtZy>.
13. United States Department of Labor [Електронний ресурс] // Wikipedia – Режим доступу: <http://goo.gl/OpdDVI>.
14. Numerus clausus [Електронний ресурс] // Wikipedia – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Numerus_clausus.
15. Frum D. How We Got Here: The '70s / David Frum. – New York: Basic Books, 2000. – 248 p.
16. Highlights of the Supreme Court's 2002 – 2003 Term [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://goo.gl/Jc9x3X>.
17. Poverty Rates for Selected Detailed Race and Hispanic Groups by State and Place: 2007 – 2011 [Електронний ресурс] // United States Census Bureau. – 2013. – Режим доступу: <http://goo.gl/4nelTD>.
18. Easton-Brooks D. The effects of age at kindergarten entry on the reading proficiency of African American and European American students [Електронний ресурс] / D. Easton-Brooks, A. Brown // Journal of Research in Childhood Education. – 2010. – Режим доступу: <http://goo.gl/Yb6mXw>.
19. The Black Population in the United States: March 1996 [Електронний ресурс] // United States Census Bureau. – 1997. – Режим доступу: <http://goo.gl/wYMbKz>.
20. The Population With a Bachelor's Degree or Higher by Race and Hispanic Origin: 2006 – 2010 [Електронний ресурс] // United States Census Bureau. – 2012. – Режим доступу: <http://goo.gl/K6uNwE>.

Аннотация

Делается попытка оценить реальный уровень решения расовой проблемы в американском обществе в начале XXI в. и значение политики правительства США в данном направлении на основе сопоставления современных показателей социально-экономического положения афроамериканцев с требованиями лидеров Движения за права темнокожих 60-х годов XX ст.

Ключевые слова: афроамериканцы, США, расовые отношения, дискриминация, Закон о гражданских правах 1964.

Annotation

The article attempts to evaluate the real level of solving racial problems in American society at the beginning of XXI century, values and policies of the US government in this direction on the basis of comparison of contemporary indicators of socio-economic status of African Americans with requirements that made leaders of the movement for the rights of black in 60-th XX century.

Keywords: african Americans, United States, race relations, discrimination, the civil rights Act of 1964.